सांस्कृतिकं क्षेत्रं याजपुरम्

(राजन्-गच्छत् शब्दयोः प्रयोगः)

उत्कृष्टकलायाः देशः भवति उत्कलः । एषः सम्प्रति ओड़िशा इति प्रसिद्धः । एतत् राज्यं पूर्वं कलिङ्ग-उत्कल–उड्रनामभिः प्रख्यातम् । प्राचीनोत्कलस्य राजधानी आसीत् याजपुरम् । वैतरणीतटे याजपुरम् अवस्थितम् । अत्र विरजादेवी विराजिता भवति । अतः एतत् विरजाक्षेत्रम् इति प्रसिद्धम् । अष्टमशतके अत्र भौमवंशस्य **राजानः** राजधानीं स्थापितवन्तः । दशमशतके सोमवंशस्य राजानः याजपुरे शासनं कृतवन्तः । अतः विरजाक्षेत्रं याजपुरं प्रायः चतुःशतं वर्षाणि राज्यस्य सांस्कृतिकविकाशस्य प्रधानकेन्द्रम् अभवत् ।

सोमवंशराजत्वकाले राज्यस्य प्रभूता उन्नतिः साधिता । सोमवंशस्य **राजसु** ययातिकेशरी सुख्यातः । तत्र ययातिनामानौ द्वौ **राजानौ** आस्ताम् । ताभ्यां **राजभ्यां** बहूनि धर्मपीठानि स्थापितानि । सर्वे **राजानं** चण्डीहरं द्वितीय-ययातिः इति स्वीकुर्वन्ति । सः विरजायाः परमः भक्तः आसीत् । तस्मिन् **राजनि** सर्वे अनुरक्ताः । **राज्ञा** ययातिना दशाश्वमेधयज्ञः अनुष्ठितः । उत्कले भौम-सोम-गङ्गवंशादीनां **राजभिः** बहुमन्दिराणि निर्मितानि । तेषु याजपुरस्य विरजामन्दिरं, वराहमन्दिरं, त्रिलोचनमन्दिरं, सप्तमातृकामन्दिरं च **राज्ञां** कीर्तिं स्मारयन्ति ।

याजपुरस्य शुभस्तम्भः उत्कलीयस्थापत्यस्य निदर्शनं भवति । अत्र रत्नगिरिः, ललितगिरिः, उदयगिरिः इति विश्वप्रसिद्धानि बौद्धपीठानि सन्ति । तत्र **गच्छन्** जनः बौद्धकलां पश्यति । छतिआवटः, व्याससरोवरः, विहारयात्रायाः स्थानम् अशोकझरः, महाविनायकः इति प्रमुखानि दर्शनीयस्थानानि पर्यटकानां मनः हरन्ति ।

याजपुरस्य प्रधानयात्रा भवति वारुणी । तदा नानास्थानेभ्यः **आगच्छन्तः** जनाः वैतरण्यां स्नानं कुर्वन्ति, विरजामन्दिरं **गच्छन्तः** नाभिगयायां पितृभ्यः पिण्डं प्रयच्छन्ति । देशात् विदेशात् सहस्राणि जनाः याजपुरम् आगच्छन्ति । एतत् इतिहासपुराणप्रसिद्धं भवति । अतः प्राचीनराजधानी-याजपुरम् अवश्यं दर्शनीयम्।

स्थापितवन्तः, सुख्यातः, स्वीकुर्वन्ति, स्मारयन्ति, प्रयच्छन्ति, सहस्राणि, दर्शनीयम् ।

टिप्पणी

शब्दार्थ :

विराजिता - शोभमाना (ଶୋଭା ପାଉଥିବା) ।

प्रभूता - विपुला (ଅନେକ) ।

साधिता - सम्पन्ना (ହୋଇଅଛି) ।

सुख्यातः - प्रसिद्धः (ପ୍ରସିଦ୍ଧ) ।

आस्ताम् - अभवताम् (ଥିଲେ) ।

निदर्शनम् - उदाहरणम् (ଉଦାହରଣ) ।

प्रयच्छन्ति - प्रदानं कुर्वन्ति (ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି) ।

परमः - श्रेष्ठः (ମହାନ୍) ।

(विरजाक्षेत्रं - वेः - ब्रह्मणः, रात् - यज्ञात्, जाता या सा विरजा, तस्याः क्षेत्रं विरजाक्षेत्रम्)

पितृपुरुषेभ्यः - पितृलोकेभ्यः - (ପିତୃଲୋକଙ୍କୁ) ।

स्मारयन्ति - स्मरणं कारयन्ति - (ସ୍ମରଣ କରାଉଛନ୍ତି) ।

अवश्यम् - नूनम् (ନିଶ୍ଚୟ) ।

अभ्यासः

(क) पठत, लिखत च - (गच्छत् शब्दस्य प्रयोगः)

प्रथमाविभक्तिः

	एकवचनम्	**द्विवचनम्**	**बहुवचनम्**
गच्छत्	गच्छन्	गच्छन्तौ	गच्छन्तः
पठत्	पठन्	....	पठन्तः
क्रीड़त्	....	क्रीड़न्तौ	क्रीड़न्तः
वदत्	वदन्	वदन्तौ	....
राजन्	राजा	राजानौ	राजानः

द्वितीयाविभक्ति:

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
गच्छत्	गच्छन्तम्	गच्छन्तौ	गच्छत:
पठत्	पठन्तम्	पठन्तौ	....
क्रीड़त्	क्रीड़न्तम्	....	क्रीड़त:
वदत्	वदन्तम्	....	वदत:
राजन्	राजानम्	राजानौ	राज्ञ:

तृतीयाविभक्ति:

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
गच्छत्	गच्छता	गच्छद्भ्याम्	गच्छद्भि:
पठत्	पठता	....	पठद्भि:
क्रीड़त्	क्रीड़ता	क्रीड़द्भ्याम्	....
नयत्	....	नयद्भ्याम्	नयद्भि:
राजन्	राज्ञा	राजभ्याम्	राजभि:

चतुर्थीविभक्ति:

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
गच्छत्	गच्छते	गच्छद्भ्याम्	....
पठत्	पठते	....	पठद्भ्य:
क्रीड़त्	क्रीड़ते	क्रीड़द्भ्याम्	....
वदत्	वदते	वदद्भ्याम्	....
राजन्	राज्ञे	राजभ्याम्	राजभ्य:

पञ्चमीविभक्ति:

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
गच्छत्	गच्छत:	गच्छद्भ्याम्	गच्छद्भ्य:
तिष्ठत्	तिष्ठत:	तिष्ठद्भ्याम्	....
क्रीड़त्	....	....	क्रीड़द्भ्य:
पश्यत्	पश्यत:	....	पश्यद्भ्य:
राजन्	राज्ञ:	राजभ्याम्	राजभ्य:

षष्ठीविभक्ति:

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
गच्छत्	गच्छत:	गच्छतो:	गच्छताम्
पठत्	पठत:	पठतो:	पठताम्
क्रीड़त्	क्रीड़त:	क्रीड़तो:	....
पश्यत्	पश्यत:	....	पश्यताम्
राजन्	राज्ञ:	राज्ञो:	राज्ञाम्

सप्तमीविभक्तिः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
गच्छत्	गच्छति	गच्छतोः	गच्छत्सु
पठत्	पठति	पठतोः	....
क्रीड़त्	....	क्रीड़तोः	क्रीड़त्सु
पश्यत्	पश्यति	....	पश्यत्सु
राजन्	राजनि, राज्ञि	राज्ञोः	राजसु

सम्बोधने

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
गच्छत्	गच्छन्!	गच्छन्तौ!	गच्छन्तः!
पश्यत्	पश्यन्!	पश्यन्तौ!	....
क्रीड़त्	क्रीड़न्!	....	क्रीड़न्तः!
राजन्	राजन्!	राजानौ!	राजानः!

गच्छत् - ଯାଉଥିବା/ଯାଉଯାଉ, पठत् - ପଢୁଥିବା/ପଢୁପଢୁ, क्रीडत् - ଖେଳୁଥିବା/ଖେଳୁଖେଳୁ, वदत् - କହୁଥିବା/କହୁକହୁ, नयत् - ନେଉଥିବା/ନେଉନେଉ, पश्यत् - ଦେଖୁଥିବା/ଦେଖୁଦେଖୁ, राजन् - ରାଜା ।

(ख) सावधानं पठत -

(१) छात्रः पठनसमकालं लिखति ⟶ छात्रः लिखन् पठति ।

(२) शिशवः पठनसमकालं क्रीड़न्ति ⟶ शिशवः क्रीड़न्तः पठन्ति ।

(३) सुधांशुः भ्रमणसमकालं पठति ⟶ सुधांशुः पठन् भ्रमति ।

(४) अंशुमान् खादनसमकालं गच्छति ⟶ अंशुमान् गच्छन् खादति ।

(५) अविनाशः लिखनसमकालं स्मरति ⟶ अविनाशः स्मरन् लिखति ।

(ग) 'गच्छत्' शब्दस्य प्रयोगः -

(१) रामः विद्यालयं गच्छन् अस्ति ।

(२) बालकौ विद्यालयं गच्छन्तौ आस्ताम् ।

(३) गृहं गच्छन्तः पथिकाः वृक्षमूले विश्रामं नीतवन्तः ।

(४) जितेन्द्रः गच्छन्तं रामम् अपश्यत् ।

(५) पिता विपणीं गच्छतः पुत्रान् आहूतवान् ।

(६) गच्छता दुर्जनेन सह आलापं न कुरु ।

(७) प्रभातः गच्छते शिशवे मोदकं ददाति ।

(८) पूजकः मन्दिरम् आगच्छद्भ्यः भक्तेभ्यः प्रसादं वितरति ।

(९) गच्छतः बालकस्य स्यूतः नास्ति ।

(१०) गच्छत्सु जनेषु धावन् अग्रगामी ।

१. **योग्यपदेन शून्यस्थानं पूरयत -**

यथा - राजा न्यायं करोति । (राजन् - प्रथमा-एकवचने)

(क) यात्रिकाः .... यानेन गच्छन्ति । (पश्यत् - प्रथमा-बहुवचने)

(ख) कर्मकरौ .... वार्त्तालापं कुरुतः । (गच्छत् - प्रथमा-द्विवचने)

(ग) यूयं .... मा गच्छथ । (खादत् - प्रथमा-बहुवचने))

(घ) आवां कार्यं .... बालकौ पश्यावः । (कुर्वत् - द्वितीया-द्विवचने)

(ङ) शिक्षकः .... छात्रं वदति । (पठत् - द्वितीया-एकवचने)

(च) दरिद्रः .... प्रार्थयति । (राजन् - द्वितीया-एकवचने)

(छ) माता .... शिशुं पश्यति । (क्रीड़त् - द्वितीया-एकवचने)

(ज) .... छात्रस्य यानं नास्ति । (गच्छत् - षष्ठी-एकवचने)

(ञ) .... देशस्य रक्षकाः । (राजन् - प्रथमा-बहुवचने)

२. **बन्धनीमध्यस्थयथार्थशब्दैः शून्यस्थानं पूरयत -**

(क) ऋषिः .... जपति ।

(ख) नर्त्तकाः .... गायन्ति ।

(ग) ते .... पश्यन्ति ।

(घ) प्राक् .... प्रजावत्सलाः आसन् ।

(ङ) प्रजाः .... वदन्ति ।

(च) नित्यं विद्यालयं .... छात्राः उत्तमं पठन्ति ।

(छ) पितृभ्यः .... प्रयच्छन्ति ।

(ज) .... वार्त्तां कुरुतः ।

(झ) .... विक्रमादित्यः प्रसिद्धः ।

(ञ) छात्राः .... लिखन्ति ।

राजानम्, शृण्वन्तः नृत्यन्तः, पिण्डम्, राजानौ, उपविशन्, राजानः, धावन्तः, राजसु, गच्छन्तः

३. **एकपदेन उत्तरं लिखत -**

(क) सोमवंशे कः सुख्यातः ?

(ख) याजपुरे का विराजिता ?

(ग) कः उत्कलीयस्थापत्यस्य निदर्शनम् ?

(घ) कः दशाश्वमेधयज्ञं कृतवान् ?

(ङ) का प्राचीनोत्कलस्य राजधानी आसीत् ?

४. **उचितपदेन शून्यस्थानं पूरयत -**

(क) तस्मिन् .... सर्वे अनुरक्ताः (राजे, राज्ञे, राजनि)

(ख) विरजायाः .... भक्तः आसीत् । (चरमः, परमः, नरमः)

(ग) मन्दिराणि .... कीर्त्तिं स्मारयन्ति । (राजानाम्, राज्ञाम्, राजनाम्)

(घ) बौद्धपीठेषु .... अन्यतमः । (विन्ध्यगिरिः, उदयगिरिः, अस्तगिरिः)

(ङ) जनाः .... स्नानं कुर्वन्ति । (कूपे, वैतरण्यां, प्रान्तरे)

५. **मातृभाषया अनुवादं कुरुत -**

(क) तस्मिन् राजनि सर्वे अनुरक्ताः ।

(ख) वैतरणीतटे याजपुरम् अवस्थितम् ।

(ग) ताभ्यां राजभ्यां बहूनि धर्मपीठानि स्थापितानि ।

(घ) तत्र गच्छन् जनः बौद्धकलां पश्यति ।

६. **विक्षिप्तवर्णैः शुद्धं शब्दं लिखत -**

त गि ल लि रिः, धा के प्र न न्द्र म्, पी नि र्म ठा ध, हा वि म य कः ना ।

७. **स्तम्भमेलनं कुरुत -**

'क' स्तम्भः	'ख' स्तम्भः
जनाः	बौद्धपीठम्
राज्ञा	विराजिता
याजपुरं	आगच्छन्तः
रत्नगिरिः	ययातिना
विरजा	दर्शनीयम्

८. **संशोधनं कुरुत -**

(क) प्राक् <u>राजा</u> प्रजानुरञ्जकाः आसन् ।

(ख) भक्ताः मन्दिरं <u>गच्छता</u> देवं प्रणमन्ति ।

(ग) मन्त्री <u>राजां</u> कथयति ।

(घ) याजपुरं वैतरणीतटे <u>अवस्थिता</u> ।

९. **वाक्येषु व्यवहरत -**

सहस्राणि, गच्छन्तः, राजसु, सुख्यातः, आसीत् ।

●